

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

שבט תשע"ז

בע"ה

**הוראת תנ"ך ברוח "לב-לדעת"
ושאלות "לב לדעת" בבגרות בתנ"ך בחמ"ד**

**"אָבִינוּ הָאֵל הַרְחֵם הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ,
וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהַבִּין וּלְהַשְׁפִּיל לְשִׁמְעַ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד
לְשִׁמֵּר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם
אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרַתְךָ בְּאַהֲבָה."**

המזכירות הפדגוגית, בהובלת היו"ר ד"ר משה ויינשטוק, מובילה מהלך בו ישולבו שאלות עמ"ר (ערך, מעורבות ורלוונטיות) בבחינות הבגרות ברוב מקצועות הלימוד. אנו, בפיקוח על הוראת התנ"ך בחמ"ד, משתלבים במהלך זה מתוך הזדהות מלאה עם התהליך ומטרותיו - חיבור עמוק של לומד התורה אל התורה. שילוב השאלות בבחינות הבגרות הוא פעולה בנקודת הקצה, פעולה שנועדה להשפיע על תהליך הלמידה כולו ולשלב שיח הפנמתי בלימוד תנ"ך מכיתה א' עד י"ב. דברים אלו כבר נעשים בחמ"ד ומטרתנו להרחיב ולהעמיק בכך.

בדברנו על הפנמה אנו מתכוונים לקליטה פעילה של תכנים, רעיונות ודעות, והפיכתם לחלק מהתודעה האישית. שאלות הפנמה הן שאלות המכוונות את הלומד אל הפנמת הנלמד, והן נקראות בחמ"ד "שאלות לב-לדעת".

במסמך זה נפרט את מטרות שאלות הפנמה ואת דרכי ההטמעה שלהן במבחני הבגרות. מטרת מסמך זה היא להצביע בקצרה על הכיוון הרצוי של הוראה הפנמתית בכיתה, לשקף את המצב הקיים כבר כיום במבחני הבגרות, ולהציע כיוונים להכנת התלמידים לשאלות "לב-לדעת".

בתקווה שהוראת התנ"ך תעצים את אהבת התורה, והפנמת ערכי התורה בחיינו ובחיי תלמידינו.

בברכה
יהודה טרופר
מפמ"ר תנ"ך בחמ"ד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

תוכן עניינים

2	מבוא
3	רציונל
4	שאלות "לב לדעת" בעבר
4	בדיקת התשובות – תשובון או מחוון
4	היקף שאלות ההפנמה
4	סוגי שאלות
5	דוגמאות לשאלות "לב לדעת"
5	שאלות מסר וערך
7	שאלות על מידות
9	שאלות רלוונטיות
11	סיכום

מבוא

נפתח במקור מרגש ומעורר השראה בנוגע לשאלות הפנמה. נחמה ליבוביץ' ע"ה מספרת¹ על מבחן שערכה לתלמידותיה על פרקים מספר ירמיהו בירושלים בשנת ת"ש (1940), שנה לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה:

והתחלנו ללמוד נביאים אחרונים: ירמיהו. כאן החזרה נחוצה פי כמה. הן לא סגי בקריאת דברי הנביא והבנתם. רצוננו, שדברי הנביא יחדרו לתוך הלב, יכוונו את המעשים, שיהא הפסוק כוח-מפרה בחיים, שיעמוד לאדם בשעת דחקו, שבשעות הכרעה ובשעות ניסיון יתגלה הפסוק, יאיר מחשכיו, ידבר אל האדם, כאילו רק בשבילו נאמר ולשעה זו נתכוון. הן רק למטרה זו לומדים ומלמדים אנו תנ"ך, ואיך יושג זה בלי חזרה?

...אחרי שגמרנו עשרה פרקים בירמיהו – והימים ימי סוף קיץ ת"ש – שנת המלחמה על כל מאורעותיה – ובבואי לבחון את ידיעות תלמידותיי בחמשת הפרקים האחרונים, אמרתי לפתוח את התנ"ך ולענות על שתי השאלות האלה:

1. מה הם לדעתך הפסוקים האקטואליים ביותר ברגע זה בפסוקים האלה?

2. מה הם לדעתך הפסוקים המעודדים ביותר ברגע זה בפסוקים הללו?

השתרר מצב רוח טוב. התחילו לעיין ולדפדף. לפתע בדממה המשתררת (אחרי חידוד עפרונות, חיפוש מחברות, מילוי עטים נובעים בדיו) שמעתי אחת אומרת בלחישה לחברתה: "צריך לקרוא את הכל כאילו מחדש. לא קראתי את הפרקים כלל מצד זה".

בעצם, בזה השגתי את מטרתי. היא תקרא את הפרקים "מצד אחר", מנקודת ראות חדשה, פרטית יותר, וזה הטוב בדבר.

מומלץ לעיין בספר ולראות את התשובות המרגשות של התלמידות לשאלות אלו.

¹ פרקי נחמה, ספר זיכרון לנחמה ליבוביץ', ירושלים 2001, עמ' 482–483.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

רציונל

למידה

למידה, מבוססת מטבעה בעיקר על תהליכים שכליים, אולם לימוד התורה חייב לאצור בתוכו גם תהליך נפשי-פנימי של חיבור לדבר ה'. החיבור הפנימי אל דבר ה' תלוי בהיקף החומר הנלמד, באיכות הלמידה, בגיוון הלמידה, ובלמידה המכוונת אל חיבור של הלומד אל התורה. למידה מכוונת הפנמה, מבוססת על שני שלבים קודמים של רכישת ידע ורכישת מיומנויות. על גבי הידע והמיומנויות, נבנית הקומה השלישית של ההפנמה. אחד המרכיבים המרכזיים של למידה מכוונת הפנמה, הוא שיח היוצר חיבור בין התורה לבין החיים על ידי הזדהות עם אישי התנ"ך ומידותיהם, על ידי הפנמת ערכי התנ"ך, ועל ידי חיפוש הרלוונטיות של התנ"ך בחיינו האישיים והציבוריים. ראוי לשיח זה להתנהל בכיתה, בהקשבה מעמיקה זה לזה, ובהקשבה לדבר ה' העולה מהתורה. בעתיד יפתחו בע"ה השתלמויות מורים שנושאים הוא – שילוב "לב-לדעת" בהוראת תנ"ך.

הערכה

לדעתנו, הערכה צריכה להיות לא רק סיכום של תהליך הלמידה, אלא חלק אינטגרלי מתהליך הלמידה. ממילא מצופה שכל המרכיבים הקיימים בתהליך הלמידה ימצאו את מקומם, גם אם בצורה שונה ובמיון שונה, בהערכה. בנוסף לכך, מה שמוערך ערכו מועצם בעיני הלומד ולשם הוא מכוון את מאמציו בלמידה. מה שמוערך גם מועצם בעיני המלמד ובאופן טבעי לשם הוא מכוון את הוראתו. קל להעריך ידע והבנה, קשה יותר להעריך כישורי חשיבה מסדר גבוה, אך בלתי אפשרי להעריך את הפנמת הנלמד ואת השפעת התורה על אישיותו של הלומד. ישנם דברים, והם המשמעותיים ביותר בלימוד, שרק בוחן כליות ולב יכול להעריך. האם משמעות הדבר היא, שההערכה תתעלם מההפנמה ותעסוק רק בידע? בידינו לשלב במבחן הברורות מרכיבים שיוצרים את תחילתו של תהליך רגשי-פנימי, וההערכה תהיה על "השוליים" של מרכיבים אלו ולא על עצם ההפנמה, כמפורט להלן. שאלות ההפנמה יוצרות חיבור בין עולמו הפנימי של הלומד לבין החומר הנלמד. לימוד הפנמתי בכיתה כולל שיח, ויכוח, הקשבה, מענה, פתיחות, הבעת קול אישי וכו' דברים שמשפיעים על לב התלמיד, אבל לא מתאימים למבחן בורות. על כן, שאלות ההפנמה בברורות מותאמים לתבנית ולאווירה של מבחן והן פחות אישיות ופחות מעמיקות בנפש, בהשוואה לשיח המתרחש בכיתה. עצם ההתייחסות בתהליך ההערכה גם לעולם הערכי, מבהירה למלמדים וללומדים שהלמידה מכוונת גם ליעדים אלו.

להרחבה, להלן קישור לשני מסמכים שנכתבו במזכירות הפדגוגית, מסמכים המציגים את תפיסת העולם החינוכית ומפרטים דוגמאות רבות לשאלות עמ"ר ([חלק א'](#), [חלק ב'](#)). יש לציין שמטבע הדברים, ישנן שאלות המופיעות במסמכים הכלליים של המזכירות הפדגוגית, שמתאימות למקצועות רבים, כהיסטוריה וספרות, אך כלל לא מתאימות למקצועות הקודש. שאלות המתאימות לתנ"ך מופיעות בהמשך מסמך זה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

שאלות "לב לדעת" בעבר

כאמור, מבחני התנ"ך בחמ"ד התאפיינו גם בעבר בכך שהייתה בהם התייחסות לערכים ולמידות, כל הדוגמאות שיובאו להלן לשאלות הפנמה הן מתוך מבחני תנ"ך מהשנים האחרונות. החידוש הוא ההתמקצעות (לדוגמה – שימוש במחווין ובנייתו, הבהרת סוגי השאלות), והאמירה המפורשת והמודעת כמלמדים וכלומדים. זו לא מהפכה אלא התקדמות נוספת בחיבור שבין ההוראה לבין החינוך.

בדיקת התשובות – תשובון או מחוון

התשובות לשאלות אלו ייבדקו לעיתים בעזרת תשובון ולעיתים בעזרת מחוון. תשובון מגדיר במדויק מהי התשובה הנכונה ומהי השגויה, לעומתו מחוון מגדיר מִנְעַד לטווח התשובות שיתקבלו, או מגדיר מספר פרמטרים לתשובות האפשריות. יש להתרגל לכך שיהיו שאלות שאין להן תשובה נכונה אחת בלבד. ההערכה תתבצע במידה רבה ביחס לביסוס התשובות על הכתוב, ולא ביחס לעמדות שמביע התלמיד, ראו בדוגמאות להלן.

היקף שאלות הפנמה

שאלות אלו ייפתחו לרוב בסעיף של ידע והבנה, ובסעיף השני או השלישי נעבור אל הפנמה. קשה להעריך כמה נקודות מהמבחן יינתנו על שאלות הפנמה, בגלל הבחירה שניתנת לתלמיד במבחן. לדוגמה: בשאלון 2381 יש 11 שאלות ועל התלמיד להשיב על 6 מתוכם. אם יהיו לדוגמה, 3 סעיפי הפנמה, יתכן ותלמיד אי יבחר שאלה אחת, ואילו חברו יבחר את כל 3 שאלות אלו ויוכל לקבל עד 12 נקודות. בדוגמה זו הציון על שאלות הפנמה ינוע בין 3 ל-12 נקודות. שאלות "לב לדעת" יהיו בשאלונים של 3 ו-5 יח"ל, בכיתות י"א ו-י"ב, בשאלונים של עולים חדשים יהיו שאלות במינון נמוך ללא שינוי מהמקובל בעבר.

סוגי שאלות

השנה תהיינה שאלות משלושה היבטים:

- מסר וערך
- מידות
- רלוונטיות

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

דוגמאות לשאלות "לב לדעת"

הדוגמאות להלן לקוחות מתוך מבחני הבגרות שהיו בשנים האחרונות, חלקם עברו שינויים.
סעיפי "לב לדעת" מודגשים בצהוב.

שאלות מסר וערך

שאלה הפונה אל התלמיד ומבקשת ממנו להגדיר ערך העולה מתוך התנ"ך, היא שאלה המביעה אמירה חינוכית ברורה – לימוד תנ"ך צריך להוביל אותנו למציאת ערכי הנצח הטמונים בה. בכיתה, בשונה מהמבחן, רצוי להרחיב את הדיון לדילמות הנוצרות בהתנגשות בין ערכים, להגדרת גבולות הגזרה של הערכים וליצור שיח רלוונטי על ערכים.

1. ספר דברים² (כיתה י"ב)

"ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן (ו)נכשל בהן גדול העולם. כתיב 'לא ירבה לו נשים' אמר שלמה אני ארבה ולא אסור, כתיב 'ויהי לעת זקנת שלמה נשיו היטו את לבבו' (מלכים א' י"א, ד').

'לא ירבה לו סוסים', אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב, וכתיב: 'ותצא מרכבה ממצרים' (מלכים א', י" כ"ט). (תלמוד בבלי, סנהדרין, דף כ"א, ע"ב)

א. לפי דברי רבי יצחק, מהי הסכנה בפירוט טעמים למצוות התורה?

ב. בתשובתך הסבר מהו הלקח שכל אדם יכול ללמוד לחייו, מדברי רבי יצחק על שלמה המלך.

(4 נקודות)

מחווה לסעיף ב':

תשובה מלאה צריכה לענות על שני המרכיבים הבאים:

1. צוין לקח הרלוונטי לכל אדם (ולא רק למלך).
2. הלקח נובע מדברי רבי יצחק במדרש.

דוגמאות:

- אדם צריך להיזהר מביטחון עצמי מופרז. שלמה המלך, שהיה 'גדול עולם', סמך על עצמו והיה בטוח שהוא יכול להרבות סוסים ולא להיכשל בהחזרת העם למצרים, ובסופו של דבר הוא נכשל. על אחת כמה וכמה שזה עלול לקרות לכל אדם.
- הקשבה מלאה לצו ה' בתורה הכרחית לחיינו. אילו שלמה המלך היה מקשיב באופן מלא להגבלות המוטלות על המלך, הוא לא היה נכשל בשני החטאים המפורטים במדרש.

² קיץ תשע"ו, שאלון 2571 שאלה ג2.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

2. ספר דברים³ (כיתה י"ב)

ציין שני ערכים שאדם יכול ללמוד ממצוות שלמדת ביחידת "פתח תפתח".

בנוגע לכל אחד מן הערכים שציינת, הסבר כיצד אפשר ללמוד אותו ממצווה שבחרת.

(2 נקודות)

מחונן:

תשובה מלאה צריכה לענות על שני המרכיבים הבאים:

א. התלמיד יעשה הכללה ויציין ערך (תשובה שהיא פרוט של פעולות איננה תשובה מלאה).

ב. התלמיד הסביר כיצד ערך זה נלמד מאחת ממצוות יחידה זו.

דוגמאות:

- ערך: עזרה לנזקק צריכה לגבור על הרווח הכלכלי והאישי. האיסור להלוות בריבית, מחייב אותנו לוותר על רווח פוטנציאלי על מנת לעזור לעני בנתינת הלוואה שתוציא אותו מהמצוקה, ולא להלוות בריבית דבר שעלול לגרום לו לשקוע עוד יותר במצוקה הכלכלית.
- ערך: יושר והגינות, גם כלפי אדם שנמצא במעמד חברתי נמוך ממני. החובה לשלם שכר שכיר בזמן – "ביומו תתן שכרו" (דברים כ"ד, ט"ו), מלמדת אותנו על היחס הנכון לעובד הנמצא במעמד חברתי נמוך מבעל הבית. יש חובת יושר והגינות כלפי כל אדם וגם כלפי העובד.

3. יחידת "דיני מלחמה"⁴

"אבן הבוחן ליראת שמים" [יראת א-להים] בלב האדם היא יחסו לחלש ולזר".

(נחמה ליבוביץ, עיונים בספר דברים, עמוד 235).

(1) הסבר כיצד הטענה של נחמה ליבוביץ באה לידי ביטוי בדברי אברהם למלך גרר.

"וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אֲמַרְתִּי רַק אֵין יְרֵאת אֱ-לֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־נִי" (בראשית כ', י"א)

(2) "וְלֹא יֵרָא אֱ-לֹהִים" (דברים, פרק כ"ה, פסוק י"ח)

על פי נחמה ליבוביץ, הסבר על מי נאמר בפסוק זה, שאיננו ירא א-להים, ומדוע נאמר עליו כך.

(4 נקודות)

הערה: הערך הנידון בשאלה זו הוא הרגישות לחלש ולזר, נחמה ליבוביץ טוענת שהתנ"ך מגדיר רגישות זו כ"יראת א-להים". בשני סעיפי השאלה נדרשת חשיבה מסדר גבוה – יישום עיקרון על פסוקים, ואגב החשיבה המעמיקה מתמודד התלמיד גם בליבו עם ערך, מי רגיש ומי איננו רגיש וכו'.

תשובון:

(1) אברהם היה זר וחלש בגרר, והוא טוען כנגד אבימלך שבעירו אין יחס ראוי לזר ולחלש ולכן חשש אברהם

שיהרגו אותו בכדי לקחת את אשתו היפה.

(2) הפסוק נאמר על עמלק, שהוא זנב בנחשלים החלשים ולא היה "ירא א-להים".

³ קיץ תשע"ו, שאלון לעולים חדשים 900401 שאלה ג6.

⁴ קיץ תשע"ו, שאלון 2571 שאלה ג5.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

שאלות על מידות

שאלה העוסקת במידות של אישי התנ"ך, או במידות אליהן אנו שואפים כלומדי התנ"ך, היא שאלה המפעילה תהליך פנימי בלב הלומד. לעיתים אנו כלומדים מודעים לתהליך פנימי זה ולעיתים לא, אבל בכל מקרה מתרחש תהליך נפשי-פנימי של עיסוק במידות הנובע מלימוד התנ"ך. בכיתה, בשונה מהמבחן, רצוי להרחיב בדיון על המקום האישי ביחס למידה זו, על האתגרים ברכישתה ועל הכלים לרכישתה. אולם במבחן בגרות אין מקום לשאלות אישיות כגון אלו, אלא רק לשלב הראשוני של הפניית תשומת הלב למידות אבותינו.

4. בראשית י"ז⁵

בשני המקורות שלפניך באה לידי ביטוי מידה טובה של אברהם.

רש"י (לפרק י"ז, פסוק י"ח): "לו ישמעאל יחיה - ...איני כדאי (=ראוי) לקבל מתן שכר כזה".

"וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֲלֹתִי לְדָבָר אֵל ה' וְאֶנְכִי עֹפֵר וְאַפְרָ" (פרק י"ח, פסוק כ"ז)

(1) מהי המידה הטובה של אברהם שבאה לידי ביטוי בשני מקורות אלו?

(2) הסבר כיצד מידה טובה זו באה לידי ביטוי בכל אחד מן המקורות.

(4 נקודות)

תשובון :

(1) מידה טובה שאפשר ללמוד על אברהם משני המקורות: ענווה \ שפלות רוח. אן כל מידה אחרת שיינתן הסבר משכנע כיצד היא מתבטאת בשני המקורות.

(2) במקור הראשון המידה באה לידי ביטוי כאשר אברהם, המצפה כבר שנים לבן משרה, אומר שאינו ראוי לשכר זה של בן משרה.

במקור השני היא באה לידי ביטוי כאשר אברהם, אמנם מעז לדבר בפני ה' ולדרוש ממנו להציל את סדום, אך מבהיר שהוא מודע למעמדו הנמוך כלפי ה' בהיותו אדם – עפר ואפר.

5. בראשית י"ח⁶ (כיתה י"א)

א. עיין בפסוקים א'-ח'

(1) "אמר ר' אליעזר: מכאן שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה" (מסכת בבא מציעא פ"ז ע"א) הוכח את דברי ר' אליעזר מהפסוקים.

(2) ציין מידה טובה נוספת של אברהם הנלמדת מתיאור הכנסת האורחים שלו.

הוכח את דבריך מהפסוקים.

(8 נקודות)

מחווון לסעיף 2 :

תשובה מלאה צריכה לענות על שני המרכיבים הבאים :

⁵ חורף תשע"ז, שאלון 2381, שאלה ג2.

⁶ קיץ תשע"ו, שאלון 2381 שאלה א3.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

- א. התלמיד עשה הכללה וציין **מידה טובה** (פרוט של פעולות איננה תשובה מלאה).
- ב. התלמיד הוכיח שמידה זו תואמת את מעשי אברהם בפסוקים אלו.

דוגמאות:

- מידה: זריזות, חריצות.
הוכחה: מספר פעמים כתוב על אברהם שהוא רץ, ממחר ומזרז את בני ביתו להכניס את האורחים, למשל: (ו) וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱהָלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהָרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סִלַּת לוֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת: (ז) וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶדֶד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:
- מידה: דאגה לזולת.
הוכחה: עצם הכנסת האורחים ביום חם - "**כָּחֵם הַיּוֹם**" (י"ח, א) מבטאת אכפתיות מהעוברים ושבים, ויתירה מכך בזמן בו האורחים אכלו הוא עמד לידם ושרת אותם, כפי שכתוב: "וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחֶלֶב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם פָּתַח הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ" (י"ח, ח).

6. ספר דברים – יחידת מות משה⁷

ג. עיין **בבמדבר**, פרק כ"ז, פסוקים י"ב-י"ח.

- (1) הסבר את הבקשה של משה מה' לאחר שה' אמר לו שהוא לא ייכנס עם בני ישראל לארץ.
- (2) **רש"י** (לפסוק טו): "וידבר ה' אל משה וגו' – להודיע שבחן של צדיקים, שכשנפטרין מן העולם, מניחין (=עוזבים) צורכן (=צורכיהם) ועוסקין בצורכי ציבור"

על פי רש"י, הבקשה של משה מה' לפני מותו מלמדת על שבח של משה.

כתוב מהו השבח הזה, והסבר כיצד אפשר ללמוד שבח זה מן הבקשה של משה מה'.

(4 נקודות)

תשובון לסעיף ג'2:

- השבח של משה הוא דאגתו לטובת העם ולא לצרכי עצמו, אך נאמנות לאחריותו כמנהיג העם תוך דחיקה הצידה של צרכיו האישיים, אך כל הגדרה אחרת המציבה את צרכי העם מעל צרכי עצמו.
- השבח נלמד מכך שמיד לאחר שהתבשר על מותו הקרב, בקשתו מה' הייתה למנות מנהיג חלופי לעם ישראל, תוך התעלמות מצערם ומכאבו האישי (שניתן היה לשער שאדם עלול לשקוע בהם).

⁷ חורף תשע"ז, שאלון 2371, שאלה ג'1.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

שאלות רלוונטיות

שאלות רלוונטיות יוצרות חיבור בין תורת הנצח לבין חיינו כאן ועכשיו. יש בכך אמירה חשובה ביותר שתורה נביאים וכתובים אינם רק ספר מהעבר ועל העבר, אלא גם ספר שיש בו אמירות לחיי עם ישראל בכל דור ודור.

7. ספר דברים (כיתה י"ב)⁸

"וְעָנּוּ וְאָמְרוּ וְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" (פסוק ז')

עיין בשני הפירושים שלפניך:

רלב"ג: וידמה שיאמרו זה להתנצלות, וזה כי החטא הוא עליהם, אם לא הישירו העם לשמירת דרכי התורה, בדרך שלא תהיה ביניהם רציחת נפש.

מלבי"ם: שלא היינו גרמא (=גורם) לרצח הזה [...] על ידי שלא נתנו לוויה להנרצח שלא ילך יחידי במקום סכנה.

(1) מהי האחריות המוטלת על זקני העיר - על פי רלב"ג, ומהי האחריות המוטלת על זקני העיר - על פי מלבי"ם?

(2) על גדרות הגבול, שבין מדינת ישראל לשכנותיה, ניתן למצוא שלטי אזהרה שנתלו על ידי צה"ל -

"עצור גבול לפניך!", או "זהירות מוקשים!". שילוט זה משקף את אחריות המנהיגות לפי אחד הפרשנים

שנזכרו בסעיף הקודם. מיהו הפרשן? נמק את תשובתך.

(4 נקודות)

תשובון לסעיף 2:

א. הפרשן הוא המלבי"ם.

ב. התשובה תכלול נימוק ברור המתייחס לפעולה מעשית של המנהיגות שנועדה למנוע פגיעה בחיי אדם.

דוגמאות:

- השילוט נועד למנוע מאדם להיכנס לסכנת מוות ממוקשים או מאויבים שמעבר לגדר הגבול. הנחייה זו תואמת את המלבי"ם המתייחס לאחריות המעשית של ההנהגה למנוע מאנשים להסתכן. לעומת זאת, הרלב"ג מדבר על אחריות ההנהגה לחנך את הציבור, ושולטים אלו לא נועדו לחנך.

8. עזרא ונחמיה⁹

יש דמיון רב בין הקשיים בבניין הארץ בדורנו, ובין הקשיים שעמדו בפני שבי ציון בימי עזרא ונחמיה.

ציין קושי אחד, בנוגע לבניין הארץ, בדורנו או בדורות האחרונים, והסבר מהו הדמיון בינו ובין הקושי שעמד בפני שבי ציון בימי עזרא ונחמיה.

צטט פסוק המצביע על הקושי בימי עזרא ונחמיה.

(5 נקודות)

⁸ מבוסס על שאלון 2571 בקיץ תשע"ו, שאלה ג3.

⁹ חורף תשע"ז, שאלון 2371, שאלה ב10.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

מחונן:

- א. התלמיד הציע דוגמה לקושי שאכן עמד בפני שבי ציון בדורנו או בדורות האחרונים.
- ב. התלמיד באר כיצד קושי זה דומה לקושי שעלה בספר עזרא ונחמיה, ובסס דבריו על ציטוט של פסוק.

דוגמאות:

- אויבינו פונים לגופים בין-לאומיים כדי להכשיל את בניין הארץ, כך היה גם בזמן בו ניסו ישראל לבנות את בית המקדש, והגויים תושבי הארץ הלשינו למלכי פרס. ציטוט: "וַיְהִי עַסְיָאֲרָץ מְרַפִּים יְדֵי עַם יְהוּדָה וּמְבַהְלִים אוֹתָם לְבָנוֹת. וְסִכְרִים עָלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהַפֵּר עֲצָתָם" (עזרא ד', ד-ה)
  - המלחמה על ירושלים במלחמת ששת הימים. גם אז וגם בימי נחמיה היה מאבק על בטחון ירושלים בין עם ישראל לבין האויבים. ציטוט: "וַיִּקְשְׁרוּ כָּלֶם יַחְדָּו לָבוֹא לְהִלָּחֵם בְּירוּשָׁלַם וְלַעֲשׂוֹת לוֹ תוֹעָה" (נחמיה ד', ב).
- תתקבל כל תשובה נוספת בה יש קישור בין קשיים בימי עזרא ונחמיה לקשיים בימינו (רק חלק מעם ישראל עלה וזה הקשה על התושבים לשקם את ערי יהודה וירושלים; עוני ופערים חברתיים, ועוד).

9. מְשֻׁבֵּר לנחמה¹⁰

א. בעתות משבר בהיסטוריה של עם ישראל שלח ה' נביאים לעודד את העם ולהפיח בו תקווה. בחר באחת מן הנבואות האלה:

- יחזקאל פרק ל"ז (פסוקים א'-י"ד) חזון העצמות היבשות
- חגי פרק ב' (פסוקים א'-ט')

בנוגע לנבואה שבחרת, תאר את המשבר שהיה העם שרוי בו באותה העת, ואת התקווה שהפיחו דברי הנביא בעם. בסס את דבריך על הכתוב.
(5 נקודות)

ב. "הרבה נביאים עמדו להם לישראל [...] נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה - לא נכתבה" (תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף י"ד, ע"א)

בחר באחת מן הנבואות האלה:

- ירמיה, פרק ל"ב (פסוקים ל"ו-מ"ד)

- יחזקאל, פרק ל"ז (פסוקים ט"ו-כ"ח) - חזון אחדות העצים.

צטט מן הנבואה שבחרת פסוק שהתוכן שלו מתאים לקורות עם ישראל בדורות האחרונים או בדורנו. הסבר בנוגע לפסוק שבחרת:

- מהו הקושי (בדורות האחרונים או בדורנו) שהצריך או שמצריך נחמה?

- מהי הנחמה, שאפשר למצוא בפסוק שבחרת, לקושי זה?

(5 נקודות)

¹⁰ קיץ תשע"ו, שאלון 2571, שאלת נושא.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

מחווו לסעיף ב' :

יתקבלו תשובות מגוונות הכוללות שלושה מרכיבים :

- א. הוגדר קושי, בדורנו או בדורות האחרונים, המצריך נחמה.
- ב. נבחר פסוק מהנבואות הנ"ל שיש בו נחמה.
- ג. הוסבר כיצד פסוק זה יכול להוות נחמה.

דוגמאות :

- ירמיהו ל"ב, ל"ז : "הֲנִי מְקַבֵּץ מִכָּל-הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם בְּאֶפְרַיִם וּבְחַמְתִּי וּבְקַצֵּף גְּדוֹל וְהִשְׁבֵּתִים אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהִשְׁבֵּתִים לְבָטָח".
לפני קום המדינה חיו בארץ ישראל מיעוט קטן של העם היהודי, רוב העם היה מפוזר ברחבי העולם ועבר שואה נוראית. נבואתו של ירמיהו המבשרת על קיבוץ גלויות, הפיחה תקווה רבה בעם המפוזר בעולם, שהם עוד ישובו לארצנו, כפי שאכן התרחש לאחר קום המדינה.
- יחזקאל ל"ז, י"ט : "הֲנִי אֲנִי לִקְחַת אֶת-עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד-אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חִבְּרוּ וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת-עֵץ יְהוּדָה וְעֵשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיַדִּי".
בדורנו יש משברים ופילוג בעם (פילוג על רקע עדתי, דתי, פוליטי, חברתי-כלכלי). הפסוק מיחזקאל ל"ז, מפיח נחמה בהבטחה שהפילוג, המופיע לכל אורך התנ"ך, בין שבטי יוסף ויהודה יסתיים. זו הבטחה על חזרת האחדות הלאומית ואיחוד בין הפלגים השונים שבעם.

סיכום

בלימוד תורה ראוי להרגיל את עצמנו ואת תלמידינו לשים לב למידות הטובות של אבותינו, להבחין בערכי הנצח העומדים ברקע של מצוות התורה, ולזהות את הרלוונטיות של סיפורי התורה לדורנו. במבחני הבגרות נמשיך במגמה הקיימת של שילוב שאלות "לב-לדעת", ובהכנה למבחני הבגרות רצוי לחדד את הדברים הבאים :

- א. **מידות** : ללמד את תלמידינו לשים לב לאבחנה שבין מידות לפעולות, ולתרגל איתם הגדרת מידה מתוך פעולות.
- ב. **ערכים** : ללמד את תלמידינו להבחין בכך שמצוות הן ביטוי ערכים, שמעשי אבותינו משקפים את ערכיהם, ולהמשיג זאת במהלך הלימוד.
- ג. **מחווו** : לחדד עבורנו ועבור תלמידינו את האבחנה שבין תשובו למחווו, ולהיות ערים לכך שיש שאלות בעלות טווח רחב של תשובה נכונה.
בשאלות ניתן לפנות למדריכי תנ"ך ([קישור לרשימה](#)), בקרוב נוציא חומרי הסברה נוספים.

נמשיך להעמיק את תהליכי ההפנמה בהוראה - מעבר למה ניתן לעשות במבחן בגרות, נשכלל את השיח הרגשי-פנימי עם תלמידינו, ניתן מקום לביטוי אישי אותנטי, כדברי נחמה ליבוביץ שהובאו לעיל: "היא (התלמידה) תקרא את הפרקים 'מצד אחר', מנקודת ראות חדשה, פרטית יותר, וזה הטוב בדבר". ומתוך עומק של דעת, וחיבור של הלב, נכוון למטרת העל: "חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים".